

Den jevne, sikre vei til større folkelykke

Taler
Gunnar Knudsen

Dato
21 august 1921

Sted
Skien

Omstendigheter
Valgkampforedrag

1 Mine damer og herrer!

Da vi for 3 år siden gikk til valg, raste fremdeles verdenskrigen, en krig, som verdenshistorien ikke kan gi beretning om maken til hverken i omfang eller
5 ødeleggelse eller grusomhet. Jeg understreker det siste. Vi hadde ventet, tør jeg si, - hele verden hadde ventet, at med den stigende civilisasjon, som vårt århundre og vår tid særlig roser sig av, så skulde også krig kunne føres under andre, mere menneskelige former enn før; men det motsatte har vist sig. Opfinnsomheten blev tatt i krigens tjeneste og intet hensyn blev tatt uten det
10 ene, å ødelegge liv og eiendom. Dette fryktelige formål blev da opfylt; men det kan hende, det har hatt til følge, at kravet om engang å komme vekk fra krigen som en avgjørelsesform i tvistigheter mellom nasjonene, kan bli opfylt. I århundreder har menneskene spekulert på å finne former hvorefter krig kunde unngås eller avskaffes, men man har ikke funnet det. Siste gang det spørsmål var
15 oppe - for omtrent hundre år siden - hadde Europa vært plaget av Napoleonskrigene, og under Wienerkongressen i 1815 fikk man istand den såkalte Hellige allianse, og denne Hellige allianse hadde til formål å bevare freden mellom nasjonene. Men den Hellige allianse var en fyrstenes allianse, det var ikke et folkenes forbund som det vi har nu - og den utviklet sig til et
20 reaksjonært forbund, som nærmest hadde til formål å holde folkene i tvang, og derfor blev følgen av den Hellige allianse nye revolusjoner og nye krige.

Hvem der var ophavsmann til og skyld i den store verdenskrig, derom er der jo strid; men jeg skulde tro, at flesteparten ialfall vil være enig i, at dersom disse tre
25 stormakter, disse tre keiserdømmer, som nu er republikker, dengang hadde vært folkestyrte - jeg sikter til Tyskland, Østerrike og Rusland - saa hadde vi neppe oplevet denne fryktelige katastrofe. Folkene vilde hverken i England eller

Frankrike ha krig, det er fullt på det rene, og at i det hele tatt folkene skulle ville
30 ha krig til avgjørelse av tvistigheter det er høist usannsynlig, hvis de får adgang til
å avgjøre dette spørsmål, forinnan det er inntrått. Og det er det som er formålet
med det vi kaller Folkenes forbunn.

Der er mange, som klager over, at denne institusjon, hvis far i første rekke er den
35 amerikanske president Wilson, hvis navn vil leve så lenge historie skrives her i
verden, - der er mange som klager over at denne institutisjon er ufullkommen,
og det er naturligvis riktig, den er ufullkommen. Skal den bli fullkommen må
den først og fremst omfatte, samtlige siviliserte nasjoner i verden, og det gjør den
40 forlanger tålmodighet; der går tid forinnan de gjennomføres og utføres. Det er
ikke gjort på 1 år, ikke på 5, ikke på 10, 20, ja kanskje ikke på 30 år. Man skal
ikke være utålmodig, når det gjelder høie mål, og et tidsrum av tyve eller tredve
år i historien er en kort tid, det spiller ingen rolle. Man må bare sørge for at
institutisjonen opretholdes, at den ikke ødelegges av dens motstandere og
45 fiender; for motstandere og fiender har den. Vi må ha lov til å håpe, vi, som ser
menneskehetens frelse i denne institusjon, at den må utvikle sig derhen, at den
når sitt mål, og målet er avskaffelse av krig for fremtiden mellem siviliserte
nasjoner.

50 Verdenskrigens avslutning er ikke skjedd med en gang; vi er ennå ikke ferdig
med verdenskrigen, der er fremdeles uro, og der er tegn til at denne uro skal
kunne økes; men vi får håpe, at den statsmannsklokskap som regjerer og har
ledelsen her i Europa også må kunne finne former, således at freden endelig må
kunne bli rådende både i Europa og i den øvrige verden.

55 Men der er mange andre ting, som er opstått efter krigen og som ikke var helt
uforutseet. Jeg tillot mig å fremheve under mine foredrag for tre år siden, at
vanskeligheter hadde vi under krigen; men det kunde hende, vanskelighetene
blev ennå større efter krigen, og det viste sig å være riktig. Vanskelighetene har
60 vært større for oss efter krigen, enn de var under krigen. Og vi er ikke ferdig med
vanskelighetene. I det hele tatt er det ikke bare oss; snart sagt hele den siviliserte
verden har vanskeligheter å kjempe med, vanskeligheter av sosial og økonomisk
art.

65 Der var under krigen og umiddelbart efter krigen en hunger efter varer hele
verden over. Da så denne hunger var tilfredsstillet, så vilde ingen mere kjøpe; alle

70 vilde selge, ingen vilde kjøpe. Der blev ophopet masser av varer på alle kanter, som man ikke kunde bli av med, og følgen var arbeidsløshet, og vi har også her i landet fått en arbeidsløshet større enn nogensinne i Norges historie.

Og så kommer lønsspørsmålene, lønnsnedsettelsene. Prisene må ned, heter det, og det er visst riktig. Prisene er gått for voldsomt op, dyrtiden er blitt for svær, man må tilbake til normale forhold, om ikke netop til de, der var før krigen, så
75 må ialfall ikke prisene være så høie som de har vært. Men det er jo det som er det vanskelige. Hvis ikke dyrtiden gir sig foran en nedgang, så er det vanskelig for folk å finne sig i nedsettelse av lønningene, og så har vi streikene, og så har vi vanskelighetene og arbeidsløsheten gående. Og der er en ting til. Hvis der kunde være en regulerende arm, så vilde det ganske utvilsomt for hele
80 verdensøkonomien være det aller beste, om nedgangen i prisene gikk foran nedgangen i lønninger. Derved vilde forbruket holdes oppe, og kan forbruket holdes oppe, så kan også produksjonen holdes oppe. For varer produseres så lenge de kan selges og varer kjøpes så lenge der er evne til at kjøpe, så de to ting må ballansere mot hinanden. Dersom evnen til å kjøpe går ned fortere enn
85 evnen til å produsere, så får man overflod av varer og arbeidsløshet, og får man arbeidsløshet, så svekkes forbruksevnen og da blir arbeidsløsheten enda større, så det er et vanskelig problem. Men der er ingen arm som kan lede dette, så forholdene får utvikle sig således som de har pleiet før under menneskelige og ufullkomne former. Med tålmodighet og med foranstaltninger til å stoppe og
90 imøtegå de værste vanskeligheter så vil man nok komme det over. Jeg er ikke pessimist; men jeg er heller ikke optimist i en tid som denne. Jeg er fullt på det rene med, at de vanskeligheter vi har, blir større, og at vi må være forberedt på at det vil ta minst to, tre, kanskje fire år før man kommer over det. Men i disse år får man prøve å forberede utviklingen, så man kan komme over i bedre og
95 sikrere former siden. En så forferdelig folkesynd som denne siste verdenskrig kan ikke avvikles uten store vanskeligheter for menneskene; det lar sig ikke gjøre.

Jeg vil nu tale litt om venstres program ved dette valg; det er derfor jeg er
100 kommen idag. Jeg vil ta for mig de viktigste spørsmål og gi en kort oversikt. Jeg kan ikke gå særlig meget i detalj, da det vil føre for vidt.

Innledningen til postene på programmet og post 1 og 2 inneholder de betraktninger, som jeg har fremholdt om Folkenes forbund og forberedelsen for
105 avvikling av vårt forsvarsvesen. Venstre har også, på sitt program - det er navnlig

post 2 - at vi sikter mot avvikling også av vårt forsvarsvesen. Forsvarsvesenet har vi nemlig for at verge oss i tilfelle av krig, og kan man komme derhen, at man får erhvervet en sikkerhet mot krig, så kan man jo avvikle forsvaret. Men man må
110 ikke vente, at det skal skje i de nærmeste tre år; det vil ta tid, som jeg har nevnt før. Imidlertid får man holde forsvaret i den grad oppe som man finner det nødvendig av hensyn til vårt lands egen stilling.

En av de, viktigste poster på vårt program i år som før er jordbrukets vern.
115 Venstre er et bondeparti og har alltid vært det. Vi har hatt vår største tilslutning i landdistriktene og har det fremdeles, i den siste periode i den grad at vi ikke har en eneste byrepresentant. Vi hadde en, men han er gått over til høire, og ingen av oss har noget dertil å bemerke, - vi har ventet det lenge.

120 Med hensyn til jordbruket, så er det nu kornavl, som i disse krigsår navnlig har påkalt oppmerksomheten. Vårt land er jo således stillet, at vi bare kan sikre oss av egen avl en del av det vi trenger til menneske- og dyreføde av korn. Og da vi blev stengt for tilførsler utenfra, så måtte der legges an på med all den kraft som var mulig å skaffe produksjon av vår egen jord. Og det skjedde også i en
125 utstrekning som vakte stor glede og tilfredshet i vårt land. Vår kornavl blev forøket, kan man gjerne si med omtrent 50 pct. og den holder sig ennå nokså bra oppe. Når man imidlertid derav vil slutte, som det gjøres fra interessert og begeistret landbrukshold, at det skal komme dertil, at vi skal kunne kornfø oss her i landet, så må jeg i sannhetens interesse slå koldt vand i blodet; det kan vi
130 ikke opnå. Man står sig ikke i det politiske liv på å si annet enn det man kan si med sikkerhet er riktig. Hvis man stiller i utsikt ting, som ikke går i oppfylldelse, så mister man enhver tillit, og det er både rimelig og riktig. Vor kornavl er for å sammenligne den med våre nabolands, forholdsvis meget beskjeden. Jeg skal nevne noen tall. Vi produserer nu omtrent 150 kg. korn pr. innbygger her i
135 landet. Sverige produserer 500 kg. pr. innbygger og Danmark 700 kg. pr. innbygger, og både Sverige og Danmark innfører korn og forstoffer. Vi trenger nemlig korn både til dyr og mennesker. Vi er kommet såpas langt, at vi mener, at i et knipetak kan vi klare det så ikke menneskene sulter her i landet; men lenger er vi ikke kommet; vi kan ikke klare oss under almindelige forhold. Det sies: Vi
140 kan dyrke op den jord vi har, og da vil vi kunne klare det. Det sies, at vi skal ha 7 millioner mål, som kan ryddes og dyrkes. Ja, jeg vil dertil bemerke, at vi opmuntrer til rydning og dyrkning av ny jord, det gjøres ved årlige bevilgninger av statskassen, og der ryddes og dyrkes ikke litet. Men går vi ut fra, at der dyrkes f.eks. 100 000 mål om året, - så meget greier vi ikke, men vi går ut fra det - så vil

der gå 70 år innen man får dyrket op 7 millioner mål. Og på 70 år er også folkemengden øket. Jeg tror neppe man kan rekke mere ved en intens dyrking og nyrydning her i landet enn å holde stillingen som den er. Tingen er, vi har for litet jord her i Norge. Men vi har mange andre gode ting av herligheter, så vi skal
150 ikke gråte for det. Holder vi fremdeles fred med vore naboer og med menneskene, så må vi ha utsikt til ikke å bli forlatt på nødens dag.

Der er enkelte ting i post 3, som jeg spesielt vil feste mig ved og som er nye ting. Vi har nemlig tatt op på programmet adgang til ekspropriasjon fra
155 kommunenes side likeoverfor aksjeselskaper og utenbygdsboende samt leilendingsjord. Vi har ikke hatt dette før, men vi mener der er god grund til å gi kommunestyrene adgang til å ta jord fra aksjeselskaper og utenbygdsboende, fordi man går ut fra at aksjeselskaper som kjøper en eiendom, kjøper ikke for jordens skyld, men av andre hensyn, og at de derfor uten savn kan avse det til
160 andre, som har sterkere behov for det. Regelen er jo den, navnlig i skogdistrikter, hvor aksjeselskaper har kjøpt op skog, at jorden, som har hørt til disse eiendomme, blir vanskjøttet. For utenbygdsboende er det jo også så, at når det er en bonde som har eiendomme i flere kommuner og ikke har behov for dem hverken til sig selv eller sine barn, så kan han uten rimelig savn avstå de
165 eiendomme han ikke bruker. Leilendingsjord taler for sig selv. Om husmannsplasser sies det i programmet, at under betryggende former bør der være adgang for husmenn og også leilendinger til å innløse sin jord, - under betryggende former. Nu vel, det vil jo si det, at ikke enhver plass kan innløses av sin bruker. Den kan jo ligge sådan til midt inne i hovedeiendommen, at det ikke
170 praktisk lar sig gjøre. Men i alle tilfelle, når det uten skade for jordbruket kan skje, bør husmenn ha adgang til å innløse sine plasse, hvis de selv eller deres fedre har ryddet dem eller bodd på dem i minst to slektledd. Det er vårt krav.

En annen bestemmelse som kommer inn under denne jordbrukspost, er
175 kornmonopolet. Det vil jeg også nevne endel om, så meget mere som der jo står sterk strid om dette spørsmål. Man kan ikke tenke sig at høire eller Landmandsforbundet vil finne si i at vi opretholder kornmonopolet, hvis de kan få ødelagt det. Kornmonopol har vi hatt i en rekke av år her i landet nu under krigen. Det kom op av sig selv fordi det var nødvendig å forsyne landet
180 med korn, det måtte staten ta sig av; man kunde ikke vente, at de private kunde greie det. Og det får erkjennes at det er gått særdeles godt. Vi har hatt monopol både på sukker, mel og korn, - innført korn - og det viser sig efter en beregning som er anstillet av provianteringsdirektøren, og som foreligger offentliggjort, at

185 denne ordning har spart det norske folk i de siste tre år for 106 millioner kroner
derved, at det ikke har vært nødvendig å ta den utenlandske markedspris til
enhver tid. Beregningen viser nemlig at dersom man har tatt den utenlandske
markedspris til enhver tid, så hadde disse monopoler hatt en fortjeneste på 106
190 millioner; men det har de altså ikke gjort. Så er der en ting til jeg vil feste
opmerksomheten ved, og som i et land som vårt har stor betydning, og det er
det, at da staten har disse forretninger på sin hånd, så kan det overlate oss sine
varer til de samme priser overalt i landet; overalt hvor der finnes en
Jernbanestasjon eller et dampskipsanløpssted, leveres melsekken eller
sukkersekken til samme pris. Det har naturligvis til følge at steder som ligger
195 riktig bekvemt til, som Kristiania eller Bergen eller andre slike store
importsteder, og som har møllene, de får ikke melet og sukkeret billigere enn de
som bor oppe i Nordland og Finmarken, de må altså betale mere enn de vilde ha
måttet betale dersom handelen hadde vært privat og fri. Men det mener jeg må
godt kunne forsvares ut fra den betraktning, at et samfund som er velordnet,
200 skal være mere eller mindre solidarisk innbyrdes, således at de svakere eller
dårligere stilte av medlemmene må støttes av dem som er sterkere og bedre
stillet. Det er jo et ledende prinsippi hele samfundsordningen, det er jo deri hele
samfundet består. Det er altså en nærmere utvikling av den tanke som gjør, at
salg av mel og sukker kan skje til samme pris overalt og til jevnere priser. Frakten
205 betales altså av monopolet.

Om sukkermonopolet erklærte statsminister Halvorsen i vinter at det var
regjeringens hensikt å avskaffe sukkermonopolet. Fra venstres side blev der
protestert herimot; men det blev da erklært like ut, at det vilde man ikke ta
210 hensyn til; saken vilde ikke bli forelagt Stortinget. Høire har ikke rukket å få
avskaffet sukkermonopolet, og jeg er glad for det, og jeg håper de ikke skal rekke
det.

Så har vi tilslutt under denne jordbrukspost den tollpolitiske likestilling mellom
215 jordbruk og industri. Deri er naturligvis alle partier enige. Dersom man skal ha
toll, så får den være lik for alle næringer her i landet som trenger beskyttelse. Det
som gjør at saken vekker en viss opsikt, er den omstendighet, at
Landmandsforbundet på sitt program for 6 år siden hadde toll på korn, og det
vakte jo adskillig debatt og diskusjon på møtene. Landmandsforbundet har det
220 ikke i år på sitt program og heller ikke høire, som for 6 år siden i forblommede
uttrykk sluttet sig til det samme krav om toll på korn. Men det fremgår at statsråd
Mellbye, som er en stor tilhenger av korntoll, og Senstad - som begge er kjente

225 navne inden Landmandsforbundet - holder på korntoll fremdeles. Jeg finner det
nødvendig å erklære, at det kan venstre ikke på nogen måte gå med på. Av to
grunne. Den ene og likefremme grunn er den, at toll på innført korn fordyrer
utvilsomt varen, altså melet, som er det daglige brød for alle landets innvånere,
både rik og fattig, og i enda større grad for dem som har liten råd. For dem som
230 spises mere brød. Under sådanne omstendigheter kan venstre ikke gi sin
tilslutning til korntoll. Det vilde være absolutt stridende mot vår opfatning av
hvad der må kreves av et samfund.

235 Den annen grunn, som i og for sig skulde være tilstrekkelig, det er, at det er lett å
påvise, at det for det aller største antall av landets gårdbrukere vilde være til
skade og ikke til gagn å få toll på korn. I mine foredrag for 6 år siden spurte jeg
ofte: Er der nogen i denne forsamling som ikke kjøper mel? Men ikke i noget
tilfelle trätte nogen op og sa: Jeg kjøper ikke mel. Saken er, at man skal være en
meget stor gårdbruker, hvis man ikke kjøper mel enten til sine dyr eller til sin
240 husholdning; de fleste kjøper til begge dele. Og under de omstendigheter kan
man jo ikke vente at bøndene vil gi sin tilslutning til å fordyre det mel de har
bruk for til sig selv og til sine dyr; det vilde jo være selvmorderisk og tåpelig. Så
jeg tror ikke disse anstrengelser for å få korntoll i vårt land vil nytte noget.

245 Der er klaget også fra landbrukshold over, at den toll vi har faller så ujevnt og
ulike og faller i langt mindre grad på landbruksprodukter enn på
industriprodukter. Jeg skal i den anledning opplyse, at det var mig som i 1903
nedsatte den komite som forberedte den revisjon vi fikk i 1905, og i den komite
fikk jeg som medlem statsråd Mellbye for å varetta landbrukets interesser. Så hvis
250 ikke landbrukets interesser er varetatt ved revisjonen i 1905, så må skylden i
første rekke falle på ham. Han interesserte sig også dengang for korntoll; men
det vandt ingen tilslutning, og såvidt jeg erindrer blev det ikke optatt i
Stortinget, men forøvrig blev de tollsatser, som var foreslått, vedtatt.

255 I en pamflet utgitt av Landmandsforbundet og forfattet av hr. Åshamar, har jeg
sett en beregning, som søker å bevise, at industrien har meget høiere beskyttelse
enn landbruket, og det gjør forfatteren på den naive måte, at han opplyser om, at
industritollen innbringer i statskassen det fem- seksdobbelte beløp av hvad
landbrukstollen innbringer. Men det er et bevis som ikke hører hjemme på det
260 område, det er i det hele tatt intet bevis, og beviser i beste tilfelle det motsatte av
hvad han anfører. Tingen er jo den, at jo høiere toll man setter på en beskyttet

vare, jo mindre innførsel blir der, og tilslutt blir der ingen innførsel, for da blir den innenlandske produksjon så sterk, at den utenlandske vare ikke kan konkurrere. Men efter hr. Åshammars regnestykke så skulde beskyttelsen være forminsket istedetfor at den vitterlig er forøket. For med den forøkede beskyttelse blir inntekten mindre og med den forminskede beskyttelse blir importen større og naturligvis også tollinntektene større. Det er jo noe han skulde tænkt litt mere over før han kom frem med det. Tollintradenes inntekt til statskassen avgir intetsomhelst bevis for beskyttelsens størrelse; den må dømmes efter helt andre faktorer; men det kan jeg ikke komme nærmere inn på ved denne leilighet.

Jeg vil nu tale om post 7 på programmet. Det er en nokså viktig post, den gjelder klassekampen. Det er en ny post som venstre har tatt op, det er kampen mot klassekampen. Det viser sig at det lille Norge er mere klasseredent enn jeg tror de større folk, ja kanskje mer enn noe annet land i Europa. Det er nokså merkelig, men det kan være begrunnet i den omstendighet, at vi er et litet samfund, som er lett oversiktlig og hvor de forskjellige klasser har lett for å finne hverandre og vareta sine interesser. Det at man slutter sig sammen og varetar sine interesser er det naturligvis ikke noe galt i. Det gale er dersom man benytter sin makt til å fremtvinge fordele på samfundets bekostning, som er for store; og det er jo så, at den som har makten, vil ofte være fristet til å misbruke den.

Og det får nok erkjennes, at de former hvorunder disse sammenslutninger har optrått og optrer, er litet tiltalende for å bruke et meget mildt uttrykk. Vi har sådanne sammenslutninger, monopoler, truster, foreninger, eller hvad man vil kalle det, på flere områder. Vi har handelsmennene, de industridrivende, og vi har håndverkerne, og så har vi arbeiderne da naturligvis, som på sin motsatte side har arbeidsgiverne. Og så har vi lægeforeningen, som jeg tenker er den eldste av dem, så har vi dyrlægene, den underordnede handelsstand, apotekere, farmasøiter o.s.v. o.s.v. - jeg kan ikke regne op allesammen; - snart sagt alle stender, så har de forenet sig som det heter, og varetar sine interesser på en sådan måte, at det er god grunn til å kritisere det. En av de siste sammenslutninger av denne slags er jo lærerne, som blokerer de kommuner som ikke betaler såpas høie lønninger som de finner passende. Det er ungdommens opdragere som optrer på denne måte. Jeg kan ikke og vil ikke legge skjul på, at efter min mening er det ikke anstendig. For ikke å bli misforstått vil jeg straks legge til, at det kan godt være berettiget misnøie som har gitt anledning til disse sammenslutninger. Det vil jeg ikke benekte. Men hvad jeg mener heller ikke kan benektes er, at når

disse sammenslutninger blir så mektige, så utnytter de sin makt på en måte, som både i sitt ydre og i sitt innhold ikke er forsvarlig. I et velordnet samfund kan det ikke la sig høre. Det må kunne gå an enten å ordne sig med fri konkurranse, 305 hvorefter enhver vare, også det menneskelige arbeide, opnår den pris som der er adgang til å få ifølge tilgang og efterspørsel. Eller også må det reguleres ved lovlige anordninger. Det siste er visstnok det rimeligste. Jeg erkjenner at den fri konkurranse også kan føre til urimelige resultater, og det er det som venstre har foresatt sig å avbøte ved å søke å finne former som kan avløse klassekampen 310 gjennom ordnede forhold. Ti likeså visst som vi er deciderte tilhengere av fred mellom nasjonene innbyrdes. Så er vi også tilhengere av fred innen samfundet, innen nasjonen både utad og innad. Vi vil ha former for fredelige avgjørelser og ikke krig, samfundskrig som man vel nesten kan kalle det.

315 Så har vi tilslutt i den samme post, at spørsmålet om forbud mot streik av stats- eller kommunale funksjonærer også bør op. Den foreteelse som hele landet var vidne til før jul ifjor, at jernbanene stanset, er jeg viss på for manges vedkommende blev sett på med stor mistillid. Skulde det utvikle sig derhen, at for samfundet særlig viktige virksomheter stopper, så har samfundet under sine 320 nuværende former spillet fallit. Vil man bevare den nuværende samfundsordning og søke å forbedre den, så får man ordne den således, at det hele maskineri kan gå uten at noget viktig ledd stanser. Jeg setter f.eks. at elektrisitetsforsyningen her i distriktet pludselig skulde stoppe. Jeg vet ikke hvor mange tusen arbeidere der da vilde bli ledige eller hvor mange hundretusen 325 lamper der vilde slukne eller hvor mange kokeplater som vilde settes ut av virksomhet; men at det vilde bli til stor uleilighet i mangfoldige hjem, er jo noget enhver forstår, og det forhold vil jo utvikle sig i sterkere og sterkere grad eftersom elektriciteten brer sig landet over. Det er av de ting man må finne former for, så man ikke risikerer den slags. Det går ikke an å risikere det i et 330 velordnet samfund, og vi vil gjerne gjøre vårt til at vi kommer til å leve i et velordnet samfund. Der må finnes sådanne former at berettigede krav imøtekommes og uberettigede krav avvises. Der bør være upartiske og rettfærdige dommere som har makt til å avgjøre den slags spørsmål, det er prinsippet.

335 Post 8 på vårt program handler om finanspolitikken og skattepolitikken. Skattepolitikken er avgjørende for partigrensene og ut gjennom årene har der vært mange alvorlige kampe mellem de partier som har vært de ledende i de siste halvhundre år, og det er jo venstre og høire, og det har vi også hatt i disse 3 år

siden forrige valg.

Vi er i skattepolitikken nu, kommet over i hvad der før var meget omtalt - men ikke gjennomført; - vi har fått progressiv beskatning til staten i stor utstrekning.

345 Det blev gjort under krigen m.h.t. krigsinntektene, men nu er det gjort gjeldende for all inntekt. Statsskatten begynner med 2 pct. og ender for de høieste inntekter med 50 pct. Det er jo meget i sammenligning med kommuneskatten, som har ens procent for alle inntekter. Jeg legger dog til, at de små inntekter får visse fradrag, hvad jeg ikke skal komme nærmere inn på. Men
350 ellers er der den samme procent for små inntekter som for store. For formuesskattens vedkommende er der også progressjon, og så er vi gått over til aksjonærbeskatning. Om denne sak, som nylig er avgjort av Stortinget, finner jeg det nødvendig å gi en kort opplysning, da det visstnok ikke er oppfattet riktig av de fleste.

355 Den som har aksjer i denne tid - kanskje flere enn han bryr sig om - vil ha lagt merke til, at av inntekt og formue i aksjer betales ikke skat hverken til stat eller kommune. Mange har derfor innbilt sig at aksjer er skattefri; men det er naturligvis ikke riktig. Det vil bare si at det er aksjeselskapet som har betalt
360 skatten, og den er betalt efter progressive skattesatser, hvilket i og for sig altså skulde være riktig. Men der er ingen forskjel gjort på den mektige aksjeeier, millionæren, og den ubemidlede aksjeeier, som kanskje har satt sine få og små sparemidler i en eller to aksjer. Der betales det samme beløp pr. aksje enten aksjen eies av en millionær eller av en ubemidlet person. Dette forhold kan jo
365 ikke gå i lengden, og det er jo uretferdig, og uretferdigheten må det jo rettes på, når den først er blitt åpenbar. Der har vært adskillige vanskeligheter med dette; men vi har funnet å måtte gå på det.

Den forrige venstreregjering tok saken op under statsråd Omholt som
370 daværende finansminister, og jeg kom med proposisjon som finansminister ifjor vår, og den er nu gjennomført. Det har vært sagt at dette var en ny skat som staten trengte til sine svære og stigende utgifter. Men det motsatte er tilfellet. Vi regnet ut i finansdepartementet, at denne omlegging av skatten vilde forminske statens inntekter med ikke mindre enn 60 millioner kroner. Men når
375 man allikevel våget å gå på det, var det fordi man gikk ut fra at forskjellige av disse ekstraordinære foranstaltninger, som er kommet op under krigen, nu vilde avvikles - og de holder på å avvikles - så statskassen allikevel skulde kunne klare sig. Den er nu altså gjennomført for statsskattens vedkommende; men hvad der

380 skal gjøres med kommuneskatten, som lider under den samme feil, om enn ikke på langt nær i så stor utstrekning, det tør jeg ikke uttale mig om; det er et vanskelig spørsmål, som må nøie overveies.

I den næste post kommer vi til de forskjellige sociale spørsmål. Det første av
385 disse er kanskje det vanskeligste av dem alle eller det, som ialfall i de nærmeste år vil berede statsmaktene store vanskeligheter, og det er arbeidsløsheten. Jeg har nevnt det før; den er stor hos oss; den er ennå større i våre nabolande for ikke å tale om i de store kulturlande. Samfundet kan naturligvis ikke se på dette ganske likegyldig. Et velordnet samfund kan ikke tillate, at noget menneske uten egen
390 skyld blir satt i en sådan stilling at det av mangel på inntekt kan risikere å sulte og fryse. Derom er visstnok, tør jeg si, alle partier enige. Dette er ikke noget partispørsmål på Stortinget. Høire vil også være med på å motarbeide arbeidsløsheten og være med på de nødvendige ofre, - jeg anklager ingen. Der er naturligvis delte meninger om måten, hvorpå det skal skje, og det vil der jo altid
395 være; det er der ikke noget å si på, og jeg vil heller ikke komme inn på detaljer. Jeg vil bare nevne, at der allerede nu straks må sørges for den kommende vinter, som jeg er bange for vil bli slem å gå igjennem, og vi venter i den anledning en proposisjon i neste måned.

400 Så har vi voldgiftsloven. Den er kommet i en eiendommelig stilling. Som det visst vil erindres, så hadde vi under krigsårene en voldgiftslov, og den ga adgang til å undgå streik. Hvis striden antok sådanne former eller dimensjoner, at viktige samfundsinteresser blev truet så skulde den underkastes voldgift og få sin avgjørelse. Og det gikk under disse krigsår særdeles godt, og vi får vel erkjenne
405 nu at hele samfundet har hatt overordentlig stor fordel derav. For mens våre nabolande led under meget vidtløftige streiker, slap vi her i landet for det. Nu når nedgangstiden er kommet, så viser det sig, at arbeidsgiverne er meget misfornøiet med loven og vil ha den vekk. Det skal man kanskje ikke si så meget om, ti det er meget forståelig. Voldgiftsloven medførte, at der blev fastsatt
410 lønninger. som gjelder til april neste år og som ligger høiere enn mange bedrifter påstår at de kan betale. Jeg skal ikke innlate mig på å uttale mig om denne dom: men hvad jeg ønsker å fremholde er, at det skulde være likefrem forståelig, at netop arbeiderne under disse nedgangens tider har overmåte store fordele av å ha en sådan ordning med en fast voldgift, så de kan slippe å gå til streik. Ti
415 forholdet er jo nu det som sagtens mange har erfart, at bedriftene vil helst slippe å ta inn arbeidere. Når arbeiderne går sin vei, så er det en ren fordel for vedkommende bedrift. De har store lagre, som de ikke kan få solgt og de store

utlegg av penger som skal til for å holde det gående, har de ondt ved å klare, og
420 derfor gjør de arbeidere, som vil gå på streik sine arbeidsgivere en ren tjeneste.
Det er jo forholdet nu under nedgangstiden og at da arbeiderrepresentantene i
Stortinget gikk sammen med høire for å opheve denne lov, - for det gjorde de
her i våres - det vakte ganske stor overaskelse hos oss innen venstre . Høire var
425 med oss og holdt loven oppe under krigen. Men nu, da det var forbi, slo høire
sig sammen med socialistene og fikk loven ophevet, og nu eksisterer den ikke, så
nu har vi både storstreik og andre streiker. Og jeg tror ikke at der i mange
arbeiderhjem er gode forhold. Vi vet hvorledes det er i papirindustrien, - det har
vi et lysende eksempel på i dagens historie. Det skulde undre mig, om disse 6-8
tusen arbeidere i papirindustrien ikke gjerne vilde hatt en domstol, som avgjorde
430 det spørsmål med endelig virkning; for de innser jo, at deres egne maktmidler i
disse tider er meget små. Der har vært dårlig avsetning på papir og er det
fremdeles . Papirfabrikkene er ingen lønnende forretning mere, hvad de har vært
før. Nu, voldgiftssaken kommer visselig op over nytår igjen for å prøves i det
nye storting. Saken er så viktig, at i disse arbeidsløshetens tider bør landets
435 nasjonalforsamling ta standpunkt til en sådan lov.

Så kommer vi til post 11, det er forbudet. Jeg formoder, at forsamlingen har
hørt om det før; det er gjenstand for avisskriveri hver dag. Man hører jo om alle
overtredelsene, og man leser i høirepressen slett skjulte antydninger og
440 opfordringer til folk om å overtrede loven og bestemmelsene.

Jeg vil friske op i erindringen den folkeavstemning, som. fant sted for to år
siden. Det er ikke sagt, at folk i almindelighet husker disse tall; derfor skal jeg
nevne dem. Jeg skal ta runde tall, da det jo er billedet det kommer an på, og
445 billedet er følgende:

I 1918 hadde vi det almindelige politiske valg, og ved dette avgas 700 000
stemmer. Et år efter, i 1919, blev der holdt folkeavstemning om forbud mot
brennevin og hete vine. Der avgas 800 000 stemmer, altså 100 000 stemmer
450 mere. Jeg understreker dette; for det har vært fremstillet som om denne
folkeavstemning ikke hadde noen synderlig tilslutning; men det er ikke riktig.
Den hadde større tilslutning enn det almindelige politiske valg, og uaktet der
ikke var adgang til å levere forfaldsanmeldelser, så møtte der allikevel frem et
hundre tusen stemmeavgivende mere. Det er sannheten. Av disse 800 000
455 stemte omtrent 500 000 for forbud og 300 000 mot. Jeg tror nok det utfald
kom nokså overraskende snart sagt for alle partier. Vi hadde ikke ventet et så

stort flertal for forbudet, og høire hadde sikkert gått ut fra at der skulde bli flertall mot forbudet, så de var jo som svimeslått. Det varte et års tid, og de
460 erklærte, at de var lojale, folkeavstemningens resultat måtte respekteres. Men nu er det forbi med lojaliteten. Begge høirepartiene har tatt opp på sitt program, at de vil vekk fra forbudet. De har en post som sier at de vil over til det svenske system med rasjonering, og hetvinen skal vel være fri; der står ingenting om den.

465 Det heter, at dette forbud har skapt så meget fyll og elendighet, at det er meget værre nu enn det var før forbudet. Ja, det er en påstand, som savner bevis. Den statistikk, som står til rådighet viser andre tal; jeg skal opplyse om det. Vi har statistikken oven drukkenkapsforseelser, det vil si, når en full mann er kommen i konflikt med politiet. Av dem hadde vi i 1916 - da var det på det høyeste - 62
470 000 i hele landet. I 1920, som er det siste år vi har statistikk for, var dette tall gått ned til 34 000, det er omtrent halvparten; det er sannheten. Så sies det, at i de lande, hvor de har innført totalforbud, både Finland og De forenede stater, holder man nu på å ville opheve det igjen. Jeg kan gi den opplysning for Finlands vedkommende, at der for ikke mange måneder siden - det var 24. april - var
475 fremme et sådant forslag i den finske riksdag. Det blev avvist med 100 stemmer mot 50; det er sannheten. Og der har også vært anstillet offisielle undersøkelser om hvad kommunestyre, prester og politimestre mener om forbudet i Finland, og det alt overveiende antal av disse myndigheter har erklært, at det har vært til fordel; det er sannheten. Så jeg tror ikke, at våre konservative partier bør gjøre sig
480 illusjoner med hensyn til avskaffelse av forbudet nu. Og at det skulde avskaffes i De forenede stater, det er helt utenfor enhver mulighet, kan man gjerne si. At der i disse lande finnes endel som er motstandere av forbudet, det er noe enhver vet, men det er intet bevis!

485 Men det skal erkjennes, at de former, hvorunder man søker å hindre overtredelser, de er mangelfulle, der må strenge straffe til, det krever vi på vårt program, strengere kontroll og strengere straff. Vi vil ha en. ny receptlov, og den får vi i de nærmeste dage. Misbrukere kan rammes, og de er bare en følge av verdenskrigen, som har senket moralen hele verden over og ikke minst hos oss
490 og der gjør liten respekt for lovene. Er det en lov, man ikke liker, så gjør man sig ikke store skrupler ved å overtre den, hvis man kan gjøre det straffløst. Derfor må der til strenge straffe, vanærende straffe; da kanskje kan få respekt for loven.

Der er også andre poster på programmet som det kunde være av interesse å
495 komme nærmere inn på; men da jeg har endel annet jeg gjerne vil ha bragt frem

på dette møte, så får jeg gi avkall på det.

500 Jeg vil nu gå over til endel almindelige betraktninger over hvad der er anført nu under valgene som kritik likeoverfor venstre og forøvrig hvad der kan være av interesse.

Finanspolitikken er en av de ting som har vært gjenstand for adskillige uttalelser, og som der er gitt uriktige fremstillinger av og det tildels fra hold, som man ikke
505 skulde ventet det fra. Det er således sagt, at våre finanser er i en dårlig stilling. Jeg tør med sannhet si, med den stilling, jeg har hatt som finansminister og den stilling jeg har nu i Stortinget, at det er ikke sant. Våre finanser er i en god stilling, i en bedre stilling enn i kanskje noe annet land i verden. Jeg vet ikke noget annet land som er bedre finansielt stillet enn Norge; og det kommer
510 derav, at vi under krigen har skrevet ut svære skatter; derved har vi dekket alle dyrtidsforanstaltninger som har representert store beløp, og vi har dekket de store militærutgifter som blev foranlediget av nøytralitetsvernet. Det var 190 eller nøiaktigere 200 millioner, det er dekket hvert øre ved skatter, og så er det lån til disse store innkjøp av fisk som blev foretatt efter enstemmige beslutninger
515 av Stortinget i sin tid, fordi fiskerne kunde ikke bli av med sine produkter. Og man hadde jo håpet og ventet, når krigen blev avsluttet, at det skulde bli anledning til å få solgt det. Staten måtte optre, de private vilde ikke kjøpe. Det har jo bragt staten svære utlegg og tap. Der er solgt til utlandet av fiskevarer for omtrent 200 millioner, men det er solgt på kredit. Imidlertid må jo pengene
520 lånes, og man gjør regning på, at disse forskjellige kriseforanstaltninger vil bringe et tap på over 200 millioner kroner. Disse 200 millioner eller eventuelt mere vil bli utlignet som en ekstraordinær formuesskatt. Den er besluttet av Stortinget iår. Når der tas hensyn hertil og til de 200 millioner vi har solgt for, men som vi ennå ikke har fått inn,- og man dernæst tar hensyn til at vi i statshandelen har
525 omtrent 100 millioner, så er vår stilling god. Fordi det resterende beløp representerer bygning av jernbaner, utbygning av vannfall samt telefon- og telegraflinjer, hvortil vi også lånte før krigen. Så er der intet hverken under krigen eller efter krigen gjort, som forværrer vore finanser. Det vil vise sig at vi har betydelige midler tilovers eller anvendt av kontanter som var til rådighet. Så
530 denne tale om at våre finanser er dårlig stillet, den er uriktig, og det er en skam at den føres i agitasjonsøiemed nu foran valgene, det er uværdig; det skader oss naturligvis i andre land, når der fra partienes side føres den slags anklager.

Så sies det, at der har vært sølt med penger nu under krigsårene, da der har

strømmet så svært mange penger inn i statskassen. Det vil jeg ikke motsi. Men hvem er det som har sølt med pengene, - er det regjeringen eller Stortinget? Ja, jeg kan påvise, at forslag som regjeringen har fremsatt, er forandret i Stortinget med den følge, at pengene er sølt bort. Brennselsbidraget, som der har vært
540 skrevet og talt mest om mann og mann imellem, det foreslo regjeringen skulde gis bare til de kommuner som kunde bevise at de hadde behov for det. Men Stortinget forandret det til, at enhver kommune skulde få det i forhold til sit folketal, og det var finanskomiteens formann som foreslo det; det er sannheten. Akkurat det samme hendte med bidraget til det sammalte mel, dette landsmel
545 som blev solgt til billig pris. Regjeringen foreslo, at ingen skulde få dette mel uten at de trengte det. Men Stortinget forandret det til, at enhver kunde få, som vilde ha det, og det kostet statskassen 10 à 11 millioner kroner ekstra; - og jeg kunde anføre enda flere eksempler.

550 I 1919 kom jernbanekomitéens formann til finansministeren og erklærte at man i jernbanekomitéen ikke var fornøiet med det, som regjeringen hadde foreslått til bygning av jernbaner; de vilde ha 25 millioner til. Finansministeren erklærte, at det kunde han ikke være med på. I Stortinget fik finanskomitéen ordnet det således at han skaffet dem 13,8 millioner, næsten 14 millioner, på den måte, at
555 på det endelige ekstraordinære budgett blev der skjøvet tilside endel poster som av regjeringen var opført til dekkning av kriseforanstaltninger. Dette er sannheten.

Og hvad skal vi så si om lånene? Der tales om statsgjelden og lånene; - høre bør
560 være varsom med å kritisere lånepolitikken ti høre har altid vært tilbøielig til å låne, hvor venstre har villet dekke ved skatter. Jeg skal således nevne at i 1912 blev der efter den daværende høireregjering's forslag av Stortinget besluttet først, at man skulde bevilge til to panserskibe, og det skulde dekkes ved lån. Da vi kom til roret i 1913, så fremsatte vi et forslag til Stortinget om, at det ikke skulde skje,
565 men at vi skulde utligne en ekstraordinær forsvarsskatt som dekket disse kjøp, og det blev gjort. Det lån blev altså det norske folk spart for. Og nu i de 12 måneder som en høireregjering har sittet ved roret har vi optatt lån for omtrent 300 millioner foruten de 200 millioner til dekning av krisetapene.

570 Nu, jeg vil ikke kritisere andre enn det lån, som blev optatt i England her i våres. Det var det dyreste lån som Norge har optatt på 100 år. Det er 6 % rentebærende, men blev utlagt i London til en kurs av 88 pct., altså en underkurs av 12 pct. Men den norske stat fik 82, efter alt hvad jeg har hørt fra

575 pålitelig hold, - del vil ikke vare mange dage før det blir offisielt opplyst. 6
millioner kroner er gått bort på veien mellom England og her. De 2 millioner
gikk til den engelske stat som stempelavgift, etter hvad jeg har hørt, men de 4
millioner havnet i de herrer bankierers og bankchefers lommer. Det lånet blev
der advart imot da det forelå for Stortinget, før det blev avsluttet, fra alle sider,
580 også fra høire. Det blev fra høires side som fra mig fremholdt, at man måtte
vente at rentefoten vilde gå ned, og da vilde det bli billigere å få dette lån, derfor
burde man vente. Og det er også skjedd. Efterat lånet var avsluttet, er
diskontoen i England satt ned to gange. Ennvidere blev det uttalt at under alle
omstendigheter måtte regjeringen ikke låne mer enn halvparten av de 4
585 millioner pund. Men det viste sig at lånet, da det blev diskutert i Stortinget, var
praktisk talt avsluttet; der kunde ikke gjøres nogen forandring i det.

Denne lånetransaksjon fortjener skarp kritikk; den har efter min opfatning
sluppet altfor billig fra det under den almindelige offentlige kritikk. Det kommer
590 vel igjen nu den 29. august, da Stortinget sammentrer og finansdebatten skal
påbegynnes.

Således ser altså finanskritikken ut når man får se den på nært hold med
sannhetens stempel over sig.

595 Jeg vil nu tale litt om eiendomskjøpene, da de også kritiseres. Det er et fossefald i
Nordland som heter Glomfjord, en foss på 125 000 hester, en veldig kraft. Den
blev kjøpt av et svensk selskap, som holdt på å bygge den ut for nogen år siden,
og Stortinget har efterhånden bevilget midler til utbygningen. Den er leiet bort
600 til et såpas beløp at det skulde dekke renter og avdrag. Nu, der er endel
vanskeligheter dermed som jeg ikke skal komme inn på; men det jeg gjerne vil
nevne er, at det firma som har ledet utbygningen - et av Norges mest anseete
firmaer - har erklært, at resten av utbygningen kan skje, selv efter de priser som
nu betales, således, at kraften i Glomfjord kan leies ut for 30 kr. pr. hest pr. år.
605 Hvor får man leiet kraft her i Norge eller i noget annet land for 30 kr pr. hest pr.
år? Det finnes ikke; det er sannheten. Det er en av de fordelaktigste forretninger
jeg har vært med på, og jeg har vært med på ikke så få.

Og Grong gruber, det er kisgruber, - om dem forelå stillingen sådan: Vi har her i
610 Europa to land som har svovelkis til eksport, det ene er Spanien, det annet er
Norge. I Norge er grubene i alt vesentlig på utlendingers hender; Orkla og
Sulitjelma, det er svensk og tysk kapital. For Grongs vedkommende var grubene

615 på franske hender, - og for endel på norske. Franskmennene vilde selge, og der
var et mektig amerikansk konsortium som vilde kjøpe. Da tråtte staten til og
forela saken for Stortinget, og der falt beslutning i Stortinget for at grubene
skulde kjøpes, og grubene blev kjøpt. De kostet 10 millioner med renter. De
blev kjøpt vesentlig derfor, at man går ut fra, at det blir et verdifuldt moment til
620 fremtidig avslutning av handelstraktater med andre land, fordi svovelsyre er et
produkt som ethvert storindustri drivende land trenger. De store industrilande
som England, Frankrike og Tyskland, trenger svovelsyre, og kan ikke få det fra
andre land enn Spanien og Norge. Derfor mente vi, det vilde være et verdifuldt
aktivum å ha under avslutning av handelstraktater med andre land. Sikkert er
625 det, at et land, som er således stillet, at det kan by en viktig artikkel, -det land kan
dermed tilhandle sig fordele som det ellers ikke vilde kunne få. Der er konstatert
en beholdning på 17 millioner ton kis, og sannsynligheten taler for at der er
kanskje det flerdobbelte, idet det bare er en mindre del som er optat og
undersøkt.

630 Så har vi Vaksdal mølle. Ja, den tjener da godt. Den har vært leiet et par år, nu er
den kjøpt, og den tjener fremdeles, og der har vært tjent i leietiden, og der er
betalt over halvparten ved hjelp av overskuddet, så der er ikke videre kritikk over
det, og det vilde da heller ikke nytte noget.

635 Så er det skipene. Dem tales der heller ikke noget om foran valgene; men jeg
synes det kunde være morsomt å tale om det. I sin tid, da de blev kjøpt, var det
ikke rare sakene. «Bruse» blev kjøpt i 1915, fordi jernbanene måtte ha et skip, -
jernbanedirektøren kom og sa: vi må ha et skip, ellers kan vi ikke få kull. Det var
meningen å få kjøpt to; men vi fikk ikke kjøpt mere enn «Bruse». Men der fikk
640 vi kritikk i Stortinget. Saken var den, at vi hadde «Bruse» på hånden fra den ene
dag til den neste dag klokken 12. Vilde man ha den, så måtte man slå til, ellers
mistet man den; og vi slo til. «Bruse» har tjent sig op 6 gange, derfor er det nu
stille. Den gikk lenge under navnet «Bukken Bruse»; men det får vi heller ikke
høre noget om nu.

645 Så er det disse motorskipe som blev kjøpt fra Danmark. Det var i 1916. Det så ut
til å bli mangel på kull. Vi kunde ikke få kull fra England, ialfall svært litet, og
måtte søke å få fra Amerika, og disse motorskipe brukte ikke kull til å brenne
under maskinene, men de brukte olje. Derfor ville de være hensiktsmessige til å
650 føre kull fra Amerika med. De blev betalt med 2 1/2 million kroner pr. stykke.
Denne sak blev forelagt Stortinget, der var tid til det; men da saken blev forelagt

Stortinget, blev der svært til leven, fordi der var en navngiven mann i Kristiania som skrev til mig, at skipene hadde dårlige maskiner, og da var det rimelig at der
655 blev stor forskrekkelse, og det var ganske vanskelig å få Stortinget til å gi samtykke til at regjeringen kunde kjøpe dem. Jeg måtte stille kabinetspørsmål på å få dette samtykke, men jeg fikk det dog. Nu, vi sørget naturligvis for, å få garanti for at maskinene var i orden, og det gikk i orden. Skipene blev ifjor vår solgt for 6 millioner pr. styk, efterat de hadde tjent og gjort tjeneste for staten i
660 den mellemliggende tid; så staten går ut av den affære med en fortjeneste på 16 millioner kroner. Det hører vi heller ikke noget om fra våre motstandere; derfor får jo jeg nevne det.

Jeg har ikke notert mig mere av denne slags; men jeg har notert mig nogen ord
665 om vore parlamentariske forhold, og det er et ganske viktig spørsmål.

Det har utviklet sig derhen hos oss som andre steder, at der er intet parti som har flertall. Vi har vært vant til, at ialfall et av partiene hadde flertall, men i denne periode har intet parti hatt flertall, og i neste periode og for all fremtid tør vi
670 antagelig gå ut fra at med forholdstalsvalg så vil intet parti få flertall. Stillingen blir da nokså vanskelig, og spørsmålet blir da, hvorledes skal man ordne de parlamentariske forhold.

Like siden krigens utbrud i 1914 har høire vært meget påtrengende efter å få
675 samling med venstre. Venstre har avvist det gang på gang, trods at høire er kommet frem med det, både to og tre gange om året for ikke å tale om hvad pressen har skrevet. Men venstre, som lyttet litt til det til å begynne med, er nu fullt på det rene med, at det vil man ikke på noen måte, og jeg tror der er gode grunde for det. Venstre må være varsom med å inngå allianser med andre
680 partier, navnlig til høire. Venstre er et reformparti, har alltid vært det. Det har til formål ved gradvise reformer å forbedre samfundsforholdene, og venstre kan ikke gå sammen med konservative partier, som nok i ord og på papiret snakker om det samme, men som, når det kommer til stykket, da det skal gjennomføres, motsetter sig det. Det går ikke an.

685 Min mening er, at der må holdes rene linjer. Partiene i det hele tatt står sig på det. I begge vore nabolande er stillingen den samme som her, intet parti har flertal, og stillingen er derfor utrygg. Der hender ministerskifter, som det har hendt hos oss. Vi har jo nu den tredje regjering i disse tre år. Jeg er tilbøielig til å
690 tro, at vi må ta våre parlamentariske prinsipper under revisjon. Det er ikke

hensiktsmessig å skifte ofte regjeringer. Det tror jeg er fullt på det rene; og vi har jo i disse senere år også slappet litt på de rent parlamentariske krav.

695 I 1908, da jeg dannet den første regjering, så forlangte vi et tillitsvotum. Det hadde venstre gjort før, når det dannet regjering, det gjorde vi også, og vi fikk det. Men jeg sa samtidig, at jeg trodde vi måtte bort fra dette, og man er også kommet bort fra det. Ingen senere regjering har forlangt et tillitsvotum av Stortinget, når den trätte til efter nye valg.

700

Det er et spørsmål om man ikke bør gå lenger, om man ikke bør gå så langt at man sier: en regjering ikke alene ikke behøver, men bør ikke vike plassen uten for et direkte mistillitsvotum. Man vil erindre at min regjering gikk av ifjor på den såkalte veimillion. I år gikk den Halvorsenske regjering på
705 skolekommisjonen. Nu, jeg vil med det samme jeg nevner dette gjøre opmerksom på, at hvad det siste angår, skolekommisjonen, og venstres forhold til den sak, så fastholder jeg hvad jeg uttalte i Stortinget dengang; og den fremstilling som er gitt av Mowinckel er ikke riktig. Det vil si, den er ikke gitt av Mowinckel; men høire har utdratt av Mowinckels uttalelser, at der fra venstres
710 side var planlagt et angrep på høireregjeringen med det formål å felle den. Det var der ikke fra venstres side; det kan jeg i sannhetens navn si, og jeg lyver ikke, det vover jeg å påstå.

Tingen var den, at en skolekommisjon på 27 medlemmer, hvorav de 21 var
715 professorer og lærere, det vilde ikke bønderne i Stortinget være med på, og det var ikke bønderne alene. Et så stort apparat er jo ikke et apparat som man kan vente noget videre hurtig arbeide fra. Og folkeskolen på landet, som dog interesserer de fleste mennesker i dette land, var svakt representert. Det vakte uvilje, for ikke å bruke et sterkere uttrykk, på svært mange hold, og det var på det
720 rene måneder før det skjedde, efter behandlingen i venstreforeningen og visstnok i de socialistiske grupper, at man vilde ikke være med på bevilgning til denne kommisjon; men vi hadde ikke tenkt oss at hele regjeringen vilde falle på den, vi hadde tenkt at kirkeministeren vilde falle på den. Men naturligvis, regjeringen måtte jo følge sine egne meninger i så måte. Men jeg vil bare legge til,
725 at det moment som Mowinckel bragte frem, det kom op bakefter, idet det viste sig, at regjeringen m.h.t. traktatpolitikken hadde under forberedelse et forslag til forelæggelse for Stortinget om å gå fra forbudet. Og da vi opdaget det, så var vi naturligvis fullt på det rene med, at det var på tide at regjeringen gikk.

Men som sagt, det er et spørsmål om ikke disse parlamentariske krav bør modifiseres. Som forholdene utvikler sig nu med disse forskjellige partier, så er det en vanskelig sak. Vi kan risikere å få ofte regjeringsskifter, og det er uheldig for landet i det hele. Det tar alltid en viss tid, innen en mann blir kjent med
735 forholdene i et departement, og før han blir kjent med forholdene i departementet kan han jo ikke gjøre sin egen mening riktig gjeldende med nogen nytte. Derfor vil et hyppig regjeringsskifte gi anledning til svake regjeringer, og landet er ikke tjent med å ha svake regjeringer, landet er best tjent med å ha sterke regjeringer, ledende regjeringer. Om da en votering faller, som er
740 imot vedkommende sittende regjering, så er det som sagt et spørsmål, som jeg kastet frem, om de sittende regjeringer ikke bør vise en noget større tålmodighet. Jeg har selv gjort kabinetsspørsmål på vei-millionen i sin tid, så jeg skal ikke bebreide nogen om de er uenig med mig; men jeg bare fremkaster tanken til overveielse. Ti som de parlamentariske forhold utvikler sig, så må man regne
745 med, at intet parti blir i flertall, og dette bloksystem med å sammensette partier av forskjellig mening, det tror jeg er en ganske mislig affære. De vil lett bli til, at partienes politik utviskes. Og jeg holder på partier. Skal der bli utvikling og fremskritt i et land, så må man ikke være redd for partier, tvertimot; det er partiene, som holder politikken frisk og som tar op nye ting og får dem under
750 nøie drøftelse og overveielse før de blir gjennomført. Så det at der er flere partier er ikke til skade for et lands politiske utvikling, tvertimot både politisk, økonomisk og åndelig utvikling, det er bare riktig.

Ja, jeg vil gjerne før jeg slutter nevne noen ord om de andre partier. Vi har til å
755 begynne med høire, det konservative parti. Jeg har allerede nevnt litt om høire. Høire har en lang fortid. Den er ikke videre ærefuld, og høire vil nødig høre om den. De sier, at det gamle høire vil vi ikke ha noe med å gjøre. Nu er der et nytt høire, som står på et helt annet standpunkt enn det gamle høire. Ja, det fikk vi høre før konsessjonslovene. Nu har vi gått igjennem konsessjonslovene og de
760 bitre kampe, som derav fulgte. Nu er også høire ferdig med motstanden mot konsessjonslovene, og de ønsker helst ikke å tale om det. Det nye høire er enig i konsessjonslovene. Ja, hvad høire vil si om det høire som ei idag, om 20 år f.eks. - det vet jeg ikke; men det skulde ikke undre mig, om høire om 20 år vil si som så: Ja, det gamle høire, som stemte mot Glomfjord og Grong, det har vi ikke noget
765 med, det var det gamle høire.

Nu, jeg vil straks erklære, at jeg kritiserer partiene og deres politikk; men jeg kritiserer ikke menneskene. Jeg respekterer menneskene. Jeg har det imot høire,

770 at de likesom ikke vil være ved sin politikk, sin konservative politikk, de vil late
som de er et reformparti. Det er klart, at i ethvert folk er der konservative
partier, som ikke liker reformer, de synes det er bra som det er; så når de prøver å
optre som reformpartier, så tar det sig ikke ut, det strider mot deres historie og
775 praksis og erfaringen. Menneskene må naturligvis ha de meninger, som de
finder er riktige, det har jeg ikke det minste å bemerke til. Enhver mening som er
opriktig må ha rett til å kreve respekt. Selv en kommunist vil jeg respektere, når
han mener det alvorlig, men det er også det lengste jeg kan strekke mig.

Så har vi Landmandsforbundet, det er et nytt forbund, det nye parti. Jeg var
780 med å stiftet Landmannsforbundet i sin tid, og jeg husker jo så godt dengang, at
der var adskillig frykt for, at der skulde gå partipolitikk i forbundet. Det blev
stiftet som et fagforbund. Vi har jo mange av disse forbund, Handelsstanden
har sitt, rederne sitt, håndverkerne sitt o.s.v., - det var stiftet som et fagforbund,
men der var politiske tilbøieligheter allerede dengang. Docent Landmark, som
785 var den egentlige stifter, tok sterk avstand fra det og mente, at man skulde holde
forbundet utenfor partipolitikken, og det gikk sålenge han levet. Jeg stod ved
hans side og vi prøvde å holde partipolitikken ute. Det spøkte sterkt efter
valgene i 1909. Da hadde nemlig styret om høsten før valgene, da disse
konsesjonslove for vannfald og gruber var under behandling i Odelsting og
790 Lagting, forsøkt å hindre dem, og hadde advart på det sterkeste mot
hjemfaldsretten og flere andre ting. Altså ren og skjær høirepolitikk. Nu, valgene
i 1909 gikk som man kanskje erindrer imot venstre og til gunst for høire. Der var
brukt en voldsom. agitasjon om at venstre vilde ta eiendommene fra bøndene,
og da der var enkelte som trodde på dette, så tjente altså høire som parti på det,
795 og de fikk svekket venstre såpas, at vi fikk høireregjering i 3 år. Da holdt
Landmandsforbundet også på å gå over til politisk parti; det blev imidlertid
hindret, og det har gått like til nu; nu er de altså gått over. Jeg nevnte, hvad
Landmandsforbundet i 1909 gjorde i anledning av konsesjonslovene. Når det
nu så sterkt hevdes fra Landmandsforbundets menn, at det er ikke meningen de
800 skal drive partipolitikk, - og aller minst høirepolitikk, - så vil jeg minde om, at
det er ikke mere enn et år siden, så kom der forestilling fra
Landmandsforbundet angående jordkonsesjonsloven, som da var under
behandling i Stortinget, og den gikk ut på, at flere av de bestemmelser som den
daværende venstreregjering hadde foreslått i denne lov, de skulde omgjøres.
805 Heldigvis var de virkelig frisindede partier, venstre og socialistene, så sterke i
Stortinget, at de fikk hindret det. Men det var altså ikke Landmandsforbundets
skyld. Hadde Landmandsforbundet fått sin mening frem, så vilde denne

810 jordkonsesjonslov kommet til å se ganske anderledes ut, og ikke til gagn for kommunene og heller ikke til gagn for de mange, som har fordel av disse konsesjonslove, nemlig de små jordeiendomsbesiddere.

Statsminister Halvorsen har på et møte på Skoppum hilst den nye bevegelse velkommen som en konservativ bevegelse. Det var kanskje litt uforsiktig av ham, 815 men jeg er ganske enig med ham. Jeg har også uttalt det før: Der er en konservativ makt og indflydelse i Landmandsforbundet, som de mange bra og opriktige venstremenn som vil være med på dette, ikke kan stanse. Vi kan jo se, hvad der foregår daglig for oss. Nu begynner nominasjonene. Ja, hvilken vei går det? Det er jo høire overalt her på Østlandet ialfall. Der kan være mange gode 820 venstremenn på Vestlandet som tror de skal kunne drive Landmandsforbundet over til venstre. Ja, i beste fall kommer det til å gå så, at dersom Landmandsforbundet får noen på Stortinget nu, så vil noen gå med venstre og andre med høire i viktige spørsmål. Den er jo i og for sig urimelig den tanke, at virkelig overbevisningstro venstremenn og virkelig overbevisningstro 825 høiremenn kan bli enige i viktige politiske spørsmål; det er jo ganske meningsløst, det lar sig ikke gjøre. Folk, som ingen mening har, som snart renner hit og snart dit, de kan danne et nytt parti, det kan jeg godt sette mig inn i. De folk kaller man ellers «vilde» i andre land. Men folk, som har en mening, de kan ikke samles under en sådan hatt, som hverken skal være det ene eller det annet.

830

Når man spør om, hvad er egentlig grunnen til at Landmandsforbundet skal optre som poltisk parti, så får man aldrig noe ordentlig svar. Spør man: Er det forsømt noe overfor bøndernes interesser, er de ikke varetatt av alle partier for den saks skyld, også av høire og venstre? Ja selv socialistene har jo vært med på i 835 disse kriseår å støtte jordbruket efter de forslag som forelå. Der kommer ikke no svar. Der kommer noen almindelige talemåter om, at bøndene må være sig selv og ha sin egen organisasjon og noe sådant, som er bare snak og ord. Men i politikken kan man ikke leve av bare ord; det vil de nok erfare de herrer. Der kreves kjendsgjæringer. Så hvis ikke partiet gradvis driver over til høire, så blir 840 det opløst; det er min mening om det.

Og så har vi socialistene. De har jo delt sig iår i gammelsocialister og kommunister. Gammelsocialistene erklærer, at de vil arbeide for sine idéer ved hjelp av overbevisningen og stemmesedlen, og det er naturligvis enhver borgers 845 rett; jeg har ikke noe å si til det. Jeg er selvfølgelig ikke enig i socialistenes program, hverken det ene eller det andet, så langt kan jeg ikke som reformmann

gå. Men jeg nekter ikke, at der kan være meget i de tanker, som der er kommet frem, som i sin tid kan finne sin løsning til landets gavn; men jeg tror riktignok
850 det vilde være alt annet enn til landets gavn, om man skulde plusselig gjennomføre det.

Og ennu mere gjelder dette kommunistene, som ikke vil vente med stemmesedlen, men som har likefrem til opgave ved borgerkrig og ved vold å
855 omstyrte den nuværende samfundsordning. Efter kommando fra Moskva, som skal gi signalet, skal de altså gjøre oprør, og mindretallets diktatur skal erklæres; en liten del av folket skal styre istedetfor folket. Det er ganske eiendommelig, at vi her i Norge skal være kommet op i en sådan situasjon. I 60,70 og 80- årene kjæmpet jo folket gjennom venstre for å komme vekk fra mindretallsstyret.
860 Regjeringen satt der; man hadde ikke det som het parlamentarisk styre dengang. Det var noen embedsmenn som blev opnevnt av kongen; han spurte ingen. Inntil man ved riksretten fikk avsatt hele det Selmerske styre hadde vi mindretallsstyret, og det var en bitter kamp, som nok de eldre av oss vil huske. Den blev vi ferdig med i 1884. Siden har vi hatt folkestyre, og høire har erklært,
865 at de er ennu ivrigere tilhengere av folkestyret enn vi er. Men det er som jeg har sagt før; når det gjelder ord så mangler ikke de store oplag, men når det kommer til kjendsgjerninger, så klikker det undertiden, og det viser sig også nu. Jeg har nevnt det før; folkeavstemningen respekteres ikke lenger nu, det er ikke folkets stemme lenger. De sier likefrem, at nu vil vi gjøre det om igjen, hvis vi kan
870 komme til. Forbudet som blev bestemt med overvældende flertal for to år siden, det skal ikke respekteres mere. Ikke engang ved en ny folkeavstemning. Jeg kan ikke erkjenne, at det er av interesse for folkestyret, at der optres på slik vis.

Men imidlertid, folkestyret har dog vært rådende og i høisætet siden 1884, og
875 mindretallsstyret har jo ingen tenkt å gjenopvekke, ialfall ikke i den gamle form. Men nu kommer det, om enn i annen form, ikke ovenfra, men nedenfra. Man skal ha et mindretallsdiktatur som styrer landet uten å spørre folkets flertall. Og ikke alene det. Det kan jo ikke bli på annen måte enn ved vold, ved borgerkrig. For man kan jo vite, at folket ikke uten videre vil gi sig over. Jeg synes, det er
880 svært at vi skal oppleve, at et politisk parti kan optre med et sådant program ved valgene. Jeg har jo lagt merke til, at socialistpressen er svært forsiktig nu under valgene, men når valgene er over så tenker jeg vi får høre det gamle op igjen.

Vi står foran vanskelige tider, som jeg har sagt før, på forskjellige områder, og
885 min mening er den, idet jeg nu avslutter disse bemerkninger, at jeg for mit

personlige vedkommende ikke kommer til å delta mere i politikken. Jeg nyter anledningen til å takke fylkets vælgere, fordi de i 30 år har vist mig tillit; og det har vært mig kjær å representere et så friskt fylke som Telemark. Og jeg har
890 mange kjære erindringer, som knytter sig til disse mange år. Det er jo en ganske lang periode av et menneskeliv, disse 30 år i en voksen manns liv; men jeg er kommen såpas langt op i årene nu, at jeg vil trekke mig tilbake, og da vil jeg uttale denne tak. Men samtidig vil jeg si som en avslutning, at jeg vil tilrå velgerne å være varsomme, når de nu avgir sine vota og stemmesedler. Hvis de
895 ikke av en sterk overbevisning er bundet til andre partier, så vil jeg sterkt tilrå at de stemmer med venstre. Venstre har i de siste halvhundre år vært ledende i norsk politikk. Om det vil beholde ledelsen vet jeg ikke, men beholder det den ikke, så vil det ikke være til landets gagn. Det vil vise sig, at dersom andre partier tar ledelsen, enten de sterkt konservative - og det blir det formodentlig - eller den motsatte retning, så vil der skje ting, som det norske folk vil ta skade av.

Den jevne sikre utvikling, som venstre i disse år har ført, og som det fører fremdeles, den fører til den sande folkelykke. Vi kan ikke etablere folkelykken, det viser verdenshistorien, ved brudd på utviklingen og ved revolusjon.
905 Revolusjon følges av reaksjon; det er den sikre vei: der er intet bevis i historien på det motsatte. Den jevne, sikre vei til større folkelykke må søkes i den jevne, daglige arbeide for å forbedre samfunnsforholdene, som jo altid vil ha mangler, som må avhjelpe. Og det er dette som venstre vil, og det er derfor jeg vil anbefale velgerne å stemme med dette parti.

910

*

Når fiskeriposten på venstres program og fiskerienes stilling ikke er behandlet i foredraget er årsaken den, at det er holdt i et distrikt, som ikke er direkte
915 interessert i fiskeriene.

Kilde

Stortingspresident Gunnar Knudsens foredrag i Skien den 21. august 1921. Norges Venstrelags skrifter, nr. 7. Kristiania 1921.

920

Emner

Innenriks, Partipolitikk, Valgtale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-jevne-sikre-vei-til-storre-folkelykke>